

Тери ооруларынын кээ бири сары чакалайдан, жалаяк исиркегинен же сөөлдөн улам пайда болуп, теринин өзүнө гана зыян келтирет. Ал эми башкалары кызылча, пеллагра (көтөрөм) сыяктуу оорулардын белгиси катары пайда болуп, дененин бардык жерин жабыркатат. Теридеги жаралардын белгилүү бир түрлөрү кургак учук, котон жара же макоопес сыяктуу коркунучтуу оорулардын белгилери болушу мүмкүн.

Бул бөлүмдө айыл жеринде көп кездешүүчү тери оорулары жөнүндө гана айтылат. Бирок турмушта тери ооруларынын жүздөгөн түрлөрү кездешет. Алардын ичинде биринен-бирин айырмалоо кыйын болгон оорулар да бар. Андыктан алардын пайда болуу себептери жана аларды өзгөчө дарылоо жолдору да ар түрдүү болушу мүмкүн.

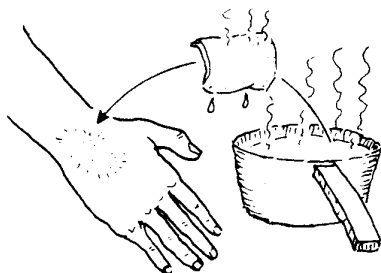
Эгерде тери оорусу коркунучтуу болуп, дарылоого карабай күчөй берсе, анда медициналык жардамга кайрылыңыз.

ТЕРИ ООРУЛАРЫН ДАРЫЛООНУН ЖАЛПЫ ЭРЕЖЕЛЕРИ

Тери ооруларынын көпчүлүгү өзгөчө дарылоону талап кылганы менен, көп учурда аларга төмөнкүдөй жалпы чаралар (эрежелер) да жардам берет:

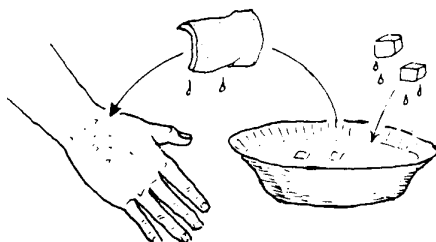
1-ЭРЕЖЕ

Эгерде теринин жабыркаган жери **ысыса**, оорутса же ириңдесе, аны **жылуулук** менен дарылаңыз. Жабыркаган териге ысык сууга нымдалган чүпүрөктү (**ысык компресс**) басыңыз.

2-ЭРЕЖЕ

Эгерде теринин жабыркаган жери кычыштырса, ачыштырып оорутса же мөлтүр (тунук) суюктук бөлүп чыгарса, аны **муздак нерсе** менен дарылаңыз. Жабыркаган териге мелүүн сууга нымдалган чүпүрөктү (**муздак компресс**) басыңыз.

15-бөлүм

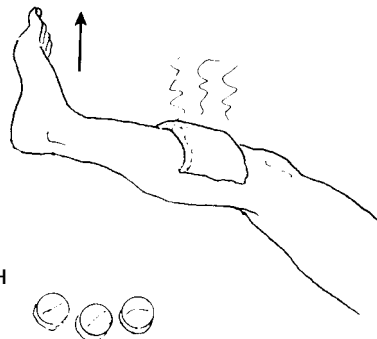
1-ЭРЕЖЕ (көңири токтолуу)

Эгерде териде төмөнкүдөй коркунучтуу инфекциянын белгилери байкалса:

- сезгенүү (жабыркаган жердин айланасынын кызарышы же карарышы)
- шишүү
- ооруу
- ысуу (от болуп күйүү)
- ириңдөө

анда төмөнкүлөрдү аткарыңыз:

- ◆ жабыркаган жерди кыймылдатпай кармап, өйдө көтөрүңүз (дененин башка бөлүктөрүнөн бийигирээк кылып)
- ◆ ысык сууга нымдалган чүпүрөктү жабыркаган жерге басыңыз
- ◆ эгерде инфекция коркунучтуу болсо же жабыркаган адам ысытмаласа, анда пенициллин, эритромицин антибиотиктерин же сульфаниламид дарысын бериңиз.

Ошондой эле, териде өтө коркунучтуу белгилер да байкалышы мүмкүн. Аларга төмөнкүлөр кирет:

- лимфа бездеринин чочуусу
- жабыркаган териде кызыл же кара сызыктардын же жагымсыз жыттын пайда болушу

Эгерде буларды дарылап, бирок айыктыра албасаңыз, анда антибиотик берип, тезинен медициналык жардамга кайрылыңыз.

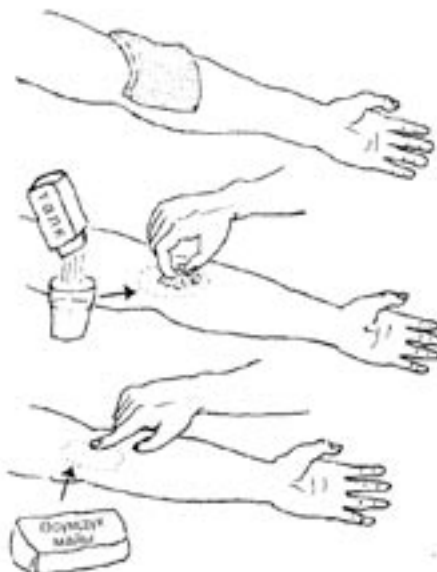
2-ЭРЕЖЕ (көңири токтолуу)

Эгерде жабыркаган тери ыйлаакчаларды, күйүктү же ириңдүү карттарды пайда кылып, кычыштырса, суюктук бөлүп чыгарса же катуу оорутса, анда төмөнкүлөрдү аткарыңыз:

◆ ак сирке суу (уксус) кошулган мелүүн сууга чүпүрөктү малып, жабыркаган жерге басыңыз (1 литр таза же кайнак сууга 2 чоң кашык сирке суу кошосуз)

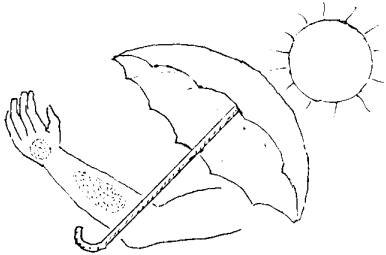
◆ эгерде жабыркаган жер жакшы болуп баратса (суюктуктун бөлүнүп чыгышы токтосо жана жаңы, жука тери пайда болсо), үстүнө сууга чыланган талк минералынан бир аз сээп коюңуз (суунун бир бөлүгүнө талк минералынын бир бөлүгүн кошуп, аралаштырасыз).

◆ дарылай баштагандан кийин жаңы тери калыңдаса же түлөй баштаса, бир аз өсүмдүк майы менен сүртүп коюңуз. Бул терининин жумшарышына жардам берет.

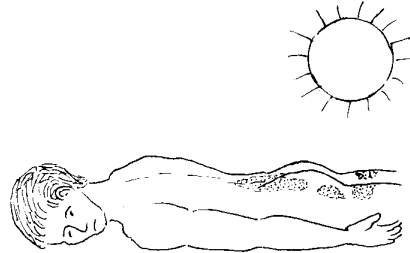

3- ЭРЕЖЕ

Эгерде теринин жабыркаган жери дененин күн нуру көп тийген бөлүгүндө жайгашса, анда ал жерди күндөн коргоп жүрүш керек.

4-ЭРЕЖЕ

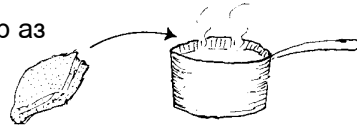
Эгерде теринин жабыркаган көп жерлерин кийим жаап калса, анда чечинип, жабыркаган жерлерди күнгө кактап туруш керек (күнүнө 2-3 жолу, 10-20 мүнөттөн).

Ысык чүпүрөк менен басуунун (компресс коюунун) эрежелери:

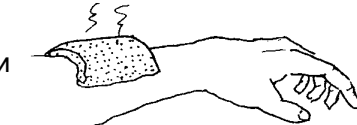
1. Адегенде сууну кайнатып, андан соң колду күйгүзбөй тургандай кылып муздатып алыңыз.

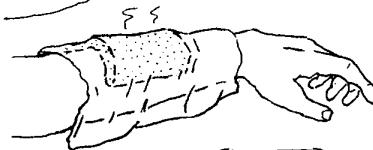
2. Жабыркаган жердин көлөмүнөн бир аз чоңураак кылып таза чүпүрөк даярдап, аны ысык сууга малып, жакшылап сыгып, ашыкча сууларын чыгарып салыңыз.

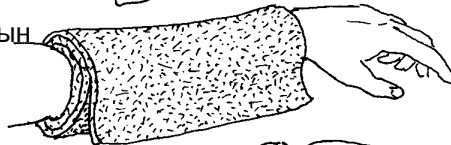
3. Чүпүрөк менен жабыркаган жерди жабыңыз.

4. Чүпүрөктүн үстүнө гүл ороочу жука, таза пластики же целлофанды төшөңүз.

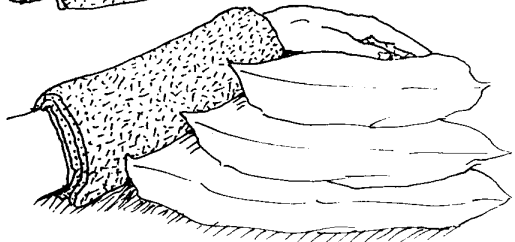

5. Эми жылуу кармаш үчүн баарын сүлгү (чачык) менен ороп чыгыңыз.

6. Жабыркаган жерди бийигирээк абалда кармаңыз.

7. Эгерде чүпүрөк муздай баштаса, аны ысык сууга малып, баарын башынан кайталап чыгыңыз.

ТЕРИ ООРУЛАРЫ (айырмалап билүүнүн жол-жоболору)

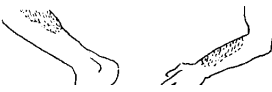

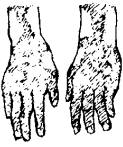

ЭГЕРДЕ ТЕРИГЕ ТӨМӨНКҮЛӨР ЧЫКСА:	ТЕРИДЕ ТӨМӨНКҮДӨЙ БЕЛГИЛЕР ПАЙДА БОЛСО:	АНДА СИЗ БУЛАРГА КАБЫЛЫШЫҢЫЗ МҮМКҮН:	Томону беттерди караңыз
	Адегенде манжалардын ортосуна, андан кийин алаканга же белге кычыштырган, кичинекей томпоктор же жаралар чыкса. 	котур	199
безеткиге окшогон майда жаралар 	Көбүнчө чымын-чиркей чаккан жерди тырмап ийгенден кийин ириңдеген же сезгенген жаралар же безетки чыкса. Лимфа бездеринин чочуусуна да алып келиши мүмкүн. 	бактериялар пайда кылган инфекция	201
	Жалтыраган, сары карттары бар тактар чачырап чыкса. 	тери ириң жарасы (импетиго, бактериялык инфекция)	202
	Жаш адамдардын бетине, кээде көкүрөгүнө жана арка-белине көбүнчө учу ириң сымал безетки чыкса. 	безетки, бойдок, кара ысык	211
	Эгерде жыныс мүчөлөрүнө жара чыгып, ал: 	1) кычыштырбаса же оорубаса,	237
	2) ооруса же ириңдесе	котон жара, венерикалык лимфогранулема	238
		жумшак шанкр	403

чоң, ачык жара же тери жарасы 	Веналары көңөйгөн кезде (варикоз) улгайган адамдардын кызыл ашыгына же кызыл ашыктын жанына чоң, өнөктөкө айланган (айыкпас), төгереги кызгылт көгүш түстөгү так чыкса. 	кан айлануунун начарлашынан улам пайда болгон жаралар	213
	Төшөктөн тура албаган, өтө катуу ооруган адамдардын муундарына жана сөөктөрүнүн үстүнө жаралар чыкса. 	конт оорусу (диабет) болушу мүмкүн	127
	Кол-бутка жансыз жаралар чыкса. (Аларды ийне менен сайса да ооруганы сезилбейт). 	эт оюлуу	214
	Бетке же дененин каалаган жерине айыкпас томпоктор менен жаралар чыкса. 	макоопес (проказа)	191
		лейшманиоз	406

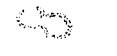

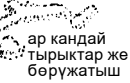

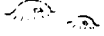

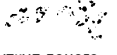

тери астындагы дөмпөктөр (шишиктөр) 	Ооруткан, ысык, кээде жарылуучу шишик пайда болсо. 	ириңкөлкүл (абсцесс) же чыйкан	202
	Эмчектеги баласы бар аялдын эмчегинде ысык, ооруткан дөмпөк пайда болсо. 	эмчек чочуу (мастит, бактериялык инфекция)	278
		залалдуу шишик (рак) болушу мүмкүн.	279
	Шишигени токтобой, кайра күчөй берген дөмпөк чыкса (көбүнчө башталышында оорутпайт). 	залалдуу шишик (рак)	279
		(ошондой эле лимфа бездерин караңыз)	88

Айырмалап билүүнүн жол-жоболору

ЭГЕРДЕ ТЕРИГЕ ТӨМӨНКҮЛӨР ЧЫКСА:	ТЕРИДЕ ТӨМӨНКҮДӨЙ БЕЛГИЛЕР ПАЙДА БОЛСО:	АНДА СИЗ БУЛАРГА КАБЫЛЫШЫҢЫЗ МҮМКҮН:	Төмөнкү беттерди караңыз
шишиген лимфа бездери 	Моюндун бир жак капталына дайыма жарылып, тырык калтыра берген бездер чыкса. Чапка (жука чурайга) дайыма жарылып, тырык калтыра берген бездер чыкса.	 эн оору (кургак учуктун бир түрү) жыныстык лимфогранулема жумшак шанкр	212 238 403

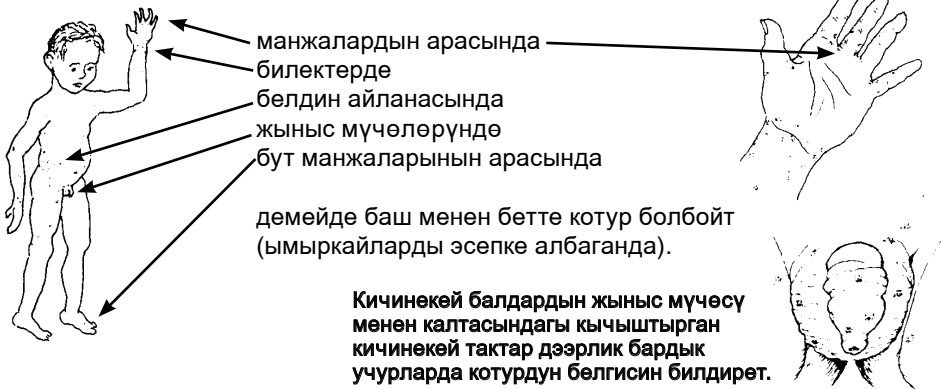
чоң темгил тактар (түстүү тактар) 	күңүрт кара	Кош бойлуу аялдын бет-маңдайына жана чекесине күңүрт кара тактар чыкса.		кош бойлуунун сепкили	207
		Кол-бутта, моюнда же бетте күнгө күйгөн сыяктуу, кабырчыктуу, жарылган тактар пайда болсо.		пеллагра (көтөрөмдүн бир түрү)	208 209
		Адегенде майда болуп чыгып, бара-бара чоңойо берген, ооруткан, теридеги же ооздогу күңүрт кара тактар		саркома (КИВ/ЖИКС вирусуна байланышкан залалдуу шишик оорусу)	399-401
		Буттары шишип көткөн балдардын терисине кара кочкул түстөгү тактар же түлөгөн жаралар чыкса.		көтөрөм (начар тамактануу)	208 209
ак 	кызгылт	Бетке же дененин башка бир жерине тегерек, кызыктай түзүлүштөгү тактар чыкса (айрыкча, балдарда).		түркүн түстүү чакалай (кычыткы инфекциясы)	206
		Териге: 	1) кызгылт же көгүш түстөгү ысыктар (бойдок) менен башталган 2) же эч кандай башка белгилери жок	пинта (инфекция, бутта болбойт)	207 207
		ак тактар чыкса (айрыкча, кол-бутка же эринге чыкса)		ала (өң-түстүн жоголушу)	207
кызгылт 	кызгылт же боз	Жаш балдардын бет-маңдайына же чыканагы менен тизесинин артына ыйлаактанган, кызгылт түстөгү тактар чыкса.		күнч (саргарт, көз жара, экзема)	216
		Териге кызгылт түстөгү, ысык, ооруткан жана бат жайылган тактар чыкса.		тилме (целлулит же өтө коркунучтуу бактериялык инфекциялар)	212
		Ымыркайдын буттарынын ортосунда кызарган жерлер пайда болсо.		жалаяк исиркеги (ысыктан же заарадан болгон)	215
		Теринин бүгүлгөн жерлерине эттүү, кызыл тактар чыкса (сүттүү быштактай агы бар).		моилиаз (ачытма инфекция)	242
		Териге (айрыкча чыканак менен тизеге) кызгылт же боз түстөгү, күмүш кабырчыктуу, бир аз шишиген тактар чыкса; алар өнөкөткө айланса (көп убакыт бою кайталана берсе).		карттанма чакалай (же кээде кургак учук)	216 212

Айырмалап билүүнүн жол-жоболору

ЭГЕРДЕ ТЕРИГЕ ТӨМӨНКҮЛӨР ЧЫКСА:	ТЕРИДЕ ТӨМӨНКҮДӨЙ БЕЛГИЛЕР ПАЙДА БОЛСО:	АНДА СИЗ БУЛАРГА КАБЫЛЫШЫҢЫЗ МҮМКҮН:	Төмөнкү беттерди караңыз
сөөлдөр 	Анча чоң эмес, кадимки сөөлдөр чыкса. 	демейдеги сөөлдөр (вирус инфекциясы)	210
	Көтөн тешиктин айланасына же эркектин кертмеги менен аялдын кынына сөөлгө окшогон өсүндүлөр чыкса. 	жыныс мүчөлөрүндөгү сөөлдөр	402
	Көбүнчө кол менен бутка чоң (1см.ден чоң) сөөлдөр чыкса. 	тери кургак учугунун бир түрү	212
тегерек тактар (көбүнчө ортосу таза бирок тегереги кызарып жана көтөрүлүп турган тактар) 	Чоңойо берген же жайыла берген майда, тегерек тактар чыкса (кычыштырышы мүмкүн). 	сары чакалай (кычыткы инфекциясы)	205
	Чекелери калың, чоң, тегерек (кычышпаган, оорубаган) тактар чыкса. 	ашынган котон жара	237
	Ортосу жансыз болуп калган, чоң, тегерек тактар чыкса (аларга ийне сайса да сезилбейт). 	макоопес	191
	Чекеге, моюнга же мурунга кээде ортосунда анча чоң эмес чуңкуру бар майда, тегерек тактар чыкса. 	тери залалдуу шишиги (рагы)	211
ар кандай тырыктар же бөрүжатыш 	Катуу кычыштырган бүдүрлөр, түстүү тактар чыкса же томпоктор пайда болсо (тез пайда болуп, кайра тез жоголуп кетиши мүмкүн). 	аллергиялык реакция	203
ыйлаакчалар 	Катуу кычыштырган жана суюктук (жыбылжып аккан) бөлүп чыгарган томпок ыйлаакчалар пайда болсо. 	уулуу чырмооктон же сумахадан болгон дерматит	204
	Бүткүл денеге майда ыйлаакчалар чыкса; адамды бир аз ысытмалатса. 	суу чечек	311
	Дененин бир гана жерине ооруткан ыйлаакчалары бар түстүү тактар чыкса (көбүнчө узун тилим же тал түрүндө болот). 	чымалма чакалай	204
	Жайылып чыккан чөнтөкчөлөрү (аба чуңкурлары) жана ыйлаакчалары бар, боз же кара түстөгү, жагымсыз жыттанган жерлер пайда болсо. 	желкабыс (газ гангрене, өтө коркунучтуу бактериялык инфекция)	213
Бүткүл денеге чыккан майда, кызгылт тактар же бүдүрлөр; адам ысытмалайт. 	Катуу ооруган балдардын бүткүл денесине бүдүрлөр чыкса. 	кызылча	311
	Ысытмалагандан бир нече күн өткөндөн кийин денеге майда, кызгылт тактар чыкса; адам өтө катуу ооруса. 	ич келте	188

КОТУР

Котур айрыкча, жаш балдарда көп кездешет. Ал аябай кычыштырган кичинекей томпокторду пайда кылып, дененин бардык жерине чыгышы мүмкүн. Бирок котур дененин айрыкча, төмөнкү жерлеринде көп кездешет:

Котурду кичинекей кенеге же тропик кенесине окшогон майда жаныбарлар пайда кылат. Алар теринин астына кирип, жол салып алышат. Котур жабыркаган териге кол тийгизүүдөн, кийим же төшөк аркылуу жугат. Кычышкан жерди тырмаганда инфекция кирип, ал ириңдеген жарага, кээде лимфа бездеринин чочуусуна же ысытмага алып келиши мүмкүн.

Дарылоо:

- ◆ Эгерде үйдө котур менен жабыркаган бирөө болсо, анда үй-бүлөнүн бардык мүчөлөрү дарыланууга тийиш.
- ◆ Жеке тазалыкты сактоо өтө маанилүү. Күн сайын кийимдерди алмаштырып, жуунуп туруу керек.
- ◆ Инфекция денеге кирип, жайылып кетпеш үчүн тырмактарды өтө кыска кылып алуу керек.
- ◆ Бардык кийимдерди жана жамынган төшөктөрдү жууш керек. Аларды кайнатып, күнгө жайып койсо андан да жакшы болот.
- ◆ Линданды (бензол гексохлорид гаммасы, 373-б) жана **вазелинди** (мунай майы, 371-бет) пайдаланып, денеге сүртүүчү төмөнкүдөй бет май даярдап алууга болот. Линдан көптөгөн өлкөлөрдө малды дезинфекциялоочу эритинди катары сатылат. (Ошондой эле, бензил бензоат эритиндиси да колдонсо болот)

Денеңиздин бардык жерин самындап, ысык суу менен абдан жакшылап жууңуз.

Вазелиндин (же денеге сүртүүчү башка майдын) 15 бөлүгүн ысытып, линдандын 1 бөлүгү менен жакшылап аралаштырып, даяр болгон майды дененин бардык жерине (котур жуга элек беттен башка жерине) сүртүп чыгыңыз. Ушул бойдон 1 күн өткүчө тийбей, 1 күн өткөндөн кийин жакшылап жууңуз. Май менен дарылоо бүткөндөн кийин таза кийим кийип, таза төшөккө жатыңыз. Бир жумадан кийин кайрадан дарылоону баштаңыз.

- ◆ Мындай дарылоону башкача жол менен жүргүзсө да болот (майдын ордуна): ал үчүн жартысынан кесилген лимонго линдандын 4 тамчысын тамызып, 5 мүнөткө чейин тийбеңиз; андан соң лимон менен денеңиздин бардык жерлерин (өзгөчө, катуу жабыркаган, бирок беттен башка жерлерди) сүртүп чыгыңыз.

Эске алыңыз: Линданды сатыктан май же эритинди түрүндө (**Квел, Гамексан**, 373-б.) алууга болот, бирок алар өтө кымбат турат.

САК БОЛУҢУЗ: Эгерде линданды өтө көп колдоно берсе, ал уулантып жибириши мүмкүн. Ошондуктан аны жумасына бир гана жолу пайдаланып, андан соң дароо жакшылап жуунуп алыш керек. Линданды 1 жашка чыга элек балдар үчүн колдонууга болбойт. Линдан менен дарылоонун кээ бир коопсуз жактары жөнүндө кийинки бетти караңыз.

15-бөлүм

- ◆ Денеге сүртүүчү майдын (же башка майдын) күкүрт күлмайдасы менен аралашмасы – күкүрттүн 1 бөлүгүн майдын 10 бөлүгү менен аралаштырып, алынган майды дененин бардык жерине сүртүш керек (күнүнө 3 маал, 3 күн катары менен).
- ◆ Бензоат бензил суюктугу (373-бетти караңыз).
- ◆ Кротамитион (*Еуракс*, 373-б.).

БИТ

Биттин 3 түрү болот: баштагы бит, денедеги бит жана дененин түктүү жерлеринде кездешүүчү чаттагы бит (же «краб»). Биттер денени кычыштырып, кээде тери инфекцияларына жана лимфа бездеринин чочуусуна алып келет. Биттен арылуу үчүн жеке тазалыкка катуу көңүл буруш керек. Жамынган төшөктөр менен кийген кийимдерди тез-тез жууп, күнгө жайып коюш керек. Адам өзү да тез-тез жуунуп (айрыкча, чачын жууп) турушу керек. Балдардын чачтарын текшерип, эгерде бити бар болсо, дароо дарылаган оң. Бити бар баланы башка балдар менен бирге жаткырууга болбойт.

Дарылоо:

Баштагы жана чаттагы биттерден арылуу үчүн: Эгерде чачыңызды дайыма самын же суюк самын (шампунь) менен 10 мүнөтчө, жакшылап жууп турсаңыз, жогорудагы биттерден көп учурларда дары колдонбой эле арылууга болот. Чачыңызды жакшылап чайкап, майда тиштүү тарак менен кылдат тараганыңыз жакшы. Мындай иш-чараны күндө кайталап, 10 күнгө чейин аткарыңыз.

◆ Эгерде зарыл болуп калса, линдандан (373-б.) суюк самын жасап алсаңыз да болот. Ал үчүн самын болгон суунун 10 бөлүгүнө линдандын 1 бөлүгүн кошуп, аралаштырыңыз. Даяр болгон суюк самын менен чачыңызды этияттап жууңуз (абайлаңыз, линдан көзгө кирип кетпесин). Андан соң суюк самын тийген чачты 10 мүнөттөй жөн калтырыңыз; 10 мүнөттөн кийин чачты таза суу менен жакшылап чайкап алыңыз. 1 жума өткөндөн кийин булардын баарын кайра кайталаңыз. Ошондой эле, курамында пиретрин менен пиперонилдин (*RID*) кошулмасы бар коопсуз (зыяны жок) дарылар (медициналык каражаттар) да болот (373-б.). Аларды битке каршы колдонсо жакшы жардам берет.

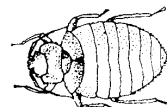

◆ Сиркелерден (биттин жумурткалары) арылуу үчүн, чачты сирке суу (уксус) кошулган жылуу суу менен (суунун 1 бөлүгүнө сирке суунун 1 бөлүгү кошулат) суулап, жарым саатка чейин тийбеңиз; андан соң майда тиштүү тарак менен кылдат тарап чыгыңыз.

Денедеги биттерден арылуу үчүн: күн сайын ысык чөмүлмө (ванна) кабыл алыңыз (10 күн катары менен). Ар бир кабыл алуудан кийин денеңиздин бардык бөлүгүн самын менен жууп, жакшылап чайканыңыз. Дененин түктүү жерлеринин бардыгын майда тиштүү тарак менен тараңыз. Зарыл болгон учурда котурду дарылагандай дарыласаңыз да болот. Кийген кийимдериңиз менен жамынган төшөктөрүңүздү таза кармаңыз.

КАНТАЛА

Кантала өтө кичинекей, жалпак, жөрмөлөп жүргөн курт-кумурскалардын катарына кирет. Ал эмеректерге, дубалдарга жана олпок (матрас) менен төшөктөрдүн ичине жашырынып, көбүнчө түндөсү чагат. Чаккан жерлеринде көбүнчө топ-топ же узун сызык болгон белгилер калат.

Канталадан арылуу үчүн жамынган төшөктү жууп, жаткан жерге (же керебетке) кайнак суу чачыш керек. Олпокторго, кийим салгыч эмеректерге жана килемдерге (шалча) күкүрт күлмайдасын сээп, аларды 3 жумага чейин пайдаланбай туруш керек. 3 жума өткөндөн кийин гана аларды пайдалана берсеңиз болот, бирок адегенде күкүрт күлмайдасын жакшылап тазалап алганыңыз оң.

Канталанын алдын алуу үчүн жамынган төшөктөрдү, олпокторду жана килемдерди (шалча) тез-тез күнгө жайып туруш керек.

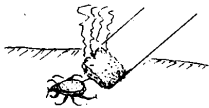
КЕНЕ ЖАНА ТРОПИК КЕНЕСИ

Кээ бир кенелердин чагышы коркунучтуу инфекцияга же шал оорусуна алып келет. Мунун алдын алуу үчүн кенени этияттап, бирок тез жок кылыш керек. Кенелер көп болгон жерде жүрүп келгенден кийин, денеңиздин бардык жерин жакшылап текшериңиз.

Денеңизге чап жармашып алган кенени жок кылууда анын башына өзгөчө көңүл буруңуз; эгерде кененин башы териде кала бөрсе, ал инфекция алып келиши мүмкүн. Денеге жабышып алган кенени эч качан үстүнөн тартпаңыз. Аны жок кылыш үчүн төмөнкүдөй кылыңыз:

◆ Денеге жабышып турган кенени мүмкүн болушунча оозуна жакын жеринен (териге батып турган жагы) кыпчуур менен кыпчып алыңыз (дөмпөйгөн ичин кыпчып албаганга аракет кылыңыз). Кенени этияттап, бирок бекем кармап тартыңыз. Андан соң кенеге колуңузду тийгизбей, өрттөп салыңыз.

◆ Кенеге тамекинин (сигареттин) чогуң жакын алпарыңыз (басыңыз) же үстүнө бир аз спирт (арак) тамчылатыңыз.

Өтө майда кенелерди же тропик кенелерди жок кылыш үчүн котурга каршы сунуш кылынган каражаттардын бирин колдонуп көрүңүз (199-бетти караңыз). Кене же тропик кенеси чаккан жер кычыштырып, оорутушу мүмкүн. Оорууну басаңдатуу үчүн аспирин ичип, 203-бетте берилген дарылоо эрежелерин аткаруу керек.

Кене менен тропик кенесинен сактануу үчүн токойго же талаага чыгаардан мурун денеңизге (айрыкча, кызыл ашыкка, билектерге, белге жана колтуктарга) күкүрт күлмайдасын (же курт-кумурскаларга каршы колдонулуучу каражаттарды) сээп алыңыз.

ИРИҢДҮҮ МАЙДА ЖАРАЛАР

Ириңдүү майда жара түрүндө кездешүүчү тери инфекциялары көбүнчө курт-кумурскалар тиштеген (чаккан), котур чыккан жерди же теринин дүүлүккөн башка жерин кир тырмактар менен тырмап алуудан улам пайда болот.

Дарылоо жана алдын алуу:

◆ Жараларды кайнатылган мелүүн суу менен жакшылап самындап жууп, карттарын этияттап жибитүү керек. Муну ириң кеткичекти күн сайын жасай бериңиз.

◆ Майда жараларды ачык калтырыңыз (аба жесин үчүн). Чоң жараларды таңгыч чүпүрөк менен таңып, тез-тез алмаштырып туруңуз.

◆ Эгерде жаранын айланасындагы тери кызыл тартып, ысый баштаса же адам ысытмалап, жарадан кызыл сызыктар чыкса же лимфа бездери чочуса, анда пенициллин (351-б.) же сульфаниламид таблеткаларын (358-б.) ичүү керек.

◆ Жараларды тырмабаңыз. Эгерде тырмап ийсеңиз, анда жаралар ырбап, инфекция дененин башка жактарына да жайылып кетиши мүмкүн. Кичинекей балдардын тырмактарын өтө кыска кылып алыңыз же тырмап албаш үчүн колдоруна кол кап же байпак кийгизип коюңуз.

◆ Жарасы же башка тери инфекциясы бар баланы эч качан башка балдар менен чогуу ойнотууга же бирге жаткырууга болбойт. Себеби, мындай тери инфекциялары бир баладан экинчисине оңой жугат.

ТЕРИ ИРИҢ ЖАРАСЫ (ИМПЕТИГО)

Тери ириң жарасы бул, денеге тез тарап кетүүчү жалтырак, сары (ириңдүү) карттары бар бактериялык инфекция. Ал көбүнчө жаш балдардын бетине чыгып (айрыкча, ооздун тегерегине), башка адамдарга ошол эле жара же жарага тийген манжалар аркылуу оңой жугат.

Дарылоо:

◆ Жабыркаган жерди кайнатылган мелүүн суу менен күнүнө 3-4 жолу самындап жууп, жаранын карттарын этияттап жибитүү керек.

◆ Ар бир жуугандан кийин жараларды жашыл дары (зеленка, 371-б.) же курамында **полиспорин** (371-б.) сыяктуу бацитрацини бар антибиотик майы менен сүйкөп чыгыңыз.

◆ Эгерде инфекция дененин көп жерине жайылып кетсе же ысытмага алып келсе, анда пенициллин таблеткаларын (351-б.) же диклосациллин (351-б.) берүү керек. Эгерде жабыркаган адамдын пенициллинге аллергиясы бар болсо же аталган дарылар таасир бербегендей сезилсе, анда эритромицин (355-б.) же ко-тримаксозол (358-б.) дарыларын бериңиз.

Алды алуу:

◆ Жеке тазалык эрежелерин сактаңыз (133-б.). Балдарды күндө жуундуруп, канталадан же чага турган башка курт-кумурскалардан алыс кармаңыз. Эгерде бала котурду жугузуп ала турган болсо, анда аны мүмкүн болушунча тезирээк дарылаңыз.

◆ Тери ириң жарасы менен жабыркаган баланы башка балдар менен чогуу жаткырууга же ойнотууга болбойт. Тери ириң жарасын, анын биринчи белгилери байкалаар замат дарылоо керек.

ЧЫЙКАН (СЫЗДООК) ЖАНА ИРИҢКӨЛКҮЛДӨР (АБСЦЕСС)

Чыйкан менен ириңкөлкүл – тери астына ириңдеген баштыкчаларды пайда кылуучу инфекциялар. Алар чачтын тамырларына инфекция кирип кеткенде чыгат. Ошондой эле, терини бир нерсе тешип кеткенде же кир ийне менен денеге дары сайганда да чыгышы мүмкүн. Чыйкан чыккан жердин айланасы кызарат, ысыйт жана оорутат. Чыйкан чыкканда адам ысытмалап, лимфа бездери чочушу мүмкүн.

Дарылоо:

◆ Чыйкан чыккан жерге күнүнө бир нече жолу ысык компресс коюңуз (195-бетти караңыз).

◆ Чыйкандын өзүнөн өзү жарылышын күтүңүз. Жарылгандан кийин деле ысык компрессстерди коюну улантат бериңиз. Эч качан чыйканды кысып же сыгып, ириңин чыгарчу болбоңуз. Ириң өзү агып чыгышы керек. Ириңди сыгып жы кысып чыгаруу менен сиз инфекциянын дененин башка жактарына да жайылып кетишине ыңгайлуу шарт түзөсүз.

◆ Эгерде ириңкөлкүл катуу оорутуп, компресс койгондон 2-3 күн өткөндөн кийин деле жарылбаса, анда шишикти жарып, ириңин чыгарып, ооруусун тез басаңдатууга туура келет. Мүмкүн болсо, медициналык жардамга кайрылыңыз.

◆ Эгерде чыйкан адамды ысытмалатса же лимфа бездеринин чочуусуна алып келсе, анда пенициллин таблеткаларын (351-б.) же эритромицин дарысын (355-б.) ичүү керек.

КЫЧЫШТЫРГАН БҮДҮРЛӨР, ИСИРКЕКТЕР ЖЕ БӨРҮЖАТЫШ (ТЕРИДЕГИ АЛЛЕРГИЯЛЫК РЕАКЦИЯЛАР)

Аллергиясы бар адамдар белгилүү бир нерселерди кармаганда, жегенде, денесине дары сайылганда же жагымсыз жыт менен дем алганда, денелерине кычыштырган бүдүрлөр же **бөрүжатыш** чыгып кетиши мүмкүн. Бул жөнүндө толук маалымат алуу үчүн «Аллергиялык реакцияларды» караңыз (166-б.).

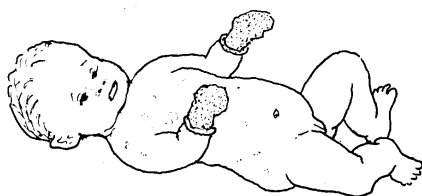
Бөрүжатыш бул, аары (айры) чаккан жерге окшоп аябай кычыштырган, шишиген калың тактар (же түстүү тактар). Алар бат эле пайда болуп, кайра бат жоголуп кетиши мүмкүн (же бир жерден экинчи жерге жылып чыгышат).

Белгилүү бир дарылардан, айрыкча, пенициллин, уукесер дары же жылкы сары суусунан жасалган антитоксин сайма дарыларынан пайда болгон ар кандай реакцияларга өзгөчө көңүл буруу керек. Бөрүжатыш же бүдүрлөр денеге дары сайылгандан кийин бир нече мүнөттүн ичинде (же 10 күнгө чейин) пайда болушу мүмкүн.

Эгерде дары ичилгенден же сайылып берилгенден кийин денеде кычыштырган бүдүрлөр, бөрүжатыш же башка аллергиялык реакциялар пайда болсо, анда дарыны дароо токтотуп, мындан ары ал дарыны эч качан кабыл албоо керек! Бул, АЛЛЕРГИЯЛЫК ШОК (70-бетти караңыз) коркунучунун алдын алуудагы өтө маанилүү нерсе.

Кычышууну дарылоо:

- ◆ Мелүүн сууга жуунуңуз же мелүүн компресс коюңуз (муздак же муздуу сууга малынган чүпүрөктөрдү колдонуп).
- ◆ Сулу акшагынын мелүүн суусуна даярдалган компресстер да кычышууну басаңдатат. Сулу акшагын кайнатып, сүзгүчтөн өткөргөн соң, анын суусун (мелүүн тарткандан кийин) компресске колдонуңуз (сулу акшагынын ордуна крахмалды пайдалансаңыз да болот).
- ◆ Эгерде кычышуу күчөп баратса, хлорфенирамин (387-б.) сыяктуу антигистамин дарысын ичиңиз.

- ◆ Денесин өздөрү тырмап албашы үчүн ымыркайлардын тырмактарын өтө кыска кылып алыңыз же болбосо, колдоруна кол кап же байпак кийгизип коюңуз.

ТЕРИНИ КЫЧЫШТЫРГАН ЖЕ КҮЙГҮЗҮП ИЙЕ ТУРГАН ӨСҮМДҮКТӨР ЖАНА БАШКА НЕРСЕЛЕР

Чалкан, «күйгүзүп жиберүүчү өсүмдүктөр», уулуу чырмаок жана башка көптөгөн өсүмдүктөрдү кармап алганда, дене кызарып, күйүп, териге ыйлаакчалар же бөрүжатыш чыгып, кычыштырышы мүмкүн. Кээ бир курт-кумурскалардын жана белгилүү бир муунак курттардын денесинен бөлүнүп чыккан суюктуктар же денесиндеги түктөр да жогорудагыдай реакцияларды пайда кылат.

Аллергиясы бар адамдардын терисине бир нерсе тийгенде же бир нерсени басканда бүдүрлөр же «сууланган» жаралар чыгышы мүмкүн. Бул айрыкча, чоюлгуч бут кийимдерди кийгенден, кол сааттын боосунан, кулакка тамчылатуучу дарыдан (жана башка дарылардан), бет май, атыр же самындан улам пайда болот.

Дарылоо:

Теринин дүүлүгүшүнө алып келген нерселерди колдонбой койсо, жогорудагыдай көйгөйлөр өзүнөн өзү жоголот. Кычышкан жерди басаңдатууга сулу акшагынан жасалган паста жана мелүүн суу жардам берет. Аспирин менен антигистамин (386-б.) да жардам бериши мүмкүн. Оор учурларда, курамында кортизон жана кортикостероид дарылары бар бет майды колдонсоңуз болот (371-бетти караңыз). Инфекциянын алдын алуу үчүн, теринин дүүлүккөн жерлерин таза кармаңыз.

ЧЫРМАЛМА ЧАКАЛАЙ

Белгилери:

Дененин бир жак бөлүгүндө күтүүсүздөн пайда болгон темгил сызыктар же ооруткан ыйлаакчалар чырмалма чакалай болушу мүмкүн. Чырмалма чакалай көбүнчө арка белге, көкүрөккө, моюнга же бетке чыгат. Демейде ыйлаакчалар 2-3 жумага чейин болуп, андан кийин өзүнөн өзү жоголуп кетет. Кээде чырмалма чакалай чыккан жер көпкө чейин оорутат (же ыйлаакчалар жоголуп кеткенден кийин деле оорута берет).

Суу чечекти козгогон вирустар чырмалма чакалайды да козгоп, көбүнчө мурда суу чечек менен ооруган адамдарга таасирин тийгизишет. Бул коркунучтуу эмес, бирок кээде өтө коркунучтуу, башка оорулардын (мисалы, залалдуу шишик же ЖИКС, 399-б.) эскертүүчү белгилери болуп калышы мүмкүн.

Дарылоо:

- ◆ Кийим кийгенде сүйкөбөшү үчүн бүдүрлөрдү жука орогуч (бинт) менен ороп же таңып коюңуз.
- ◆ Ооруусун басаңдатуу үчүн аспирин ичиңиз (бирок, антибиотиктер жакшы жардам бербейт).
- ◆ Эң жакшы дарылоонун жолу бул, ацикловир өңдүү вируска каршы колдонулуучу дары. Ал жакшы жардам берет. Бул дарыны оорунун эң алгачкы белгилери байкала баштаганда колдонуу керек.

САРЫ ЧАКАЛАЙ, КУРЧАЛМА ЧАКАЛАЙ (КЫЧЫТКЫ ИНФЕКЦИЯЛАРЫ)

Кычыткы инфекциялары дененин каалаган жеринде пайда болушу мүмкүн. Бирок, көбүнчө төмөнкү жерлерге чыгат:

Башка
(курчалма чакалай)

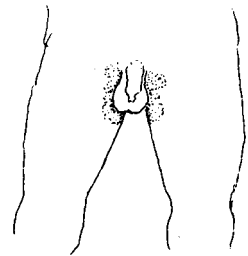
Түксүз жерлерге
(Сары чакалай)

Кол же бут
манжаларынын
ортосуна (таман
кычыткысы)

Буттардын ортосуна

Кычыткы инфекцияларынын көбү денеге айлана түрүндө чыгып, тез-тез кычыштырып турат. Башка чыккан сары чакалай тегерек тактарды пайда кылып, чачтын түшүшүнө жана баш терисинин түлөшүнө алып келиши мүмкүн. Кычыткы инфекциясы менен жабыркаган кол-буттун тырмактары ийрейип, калың болуп калат.

Дарылоо:

◆ Суу менен самын. Жабыркаган жерди күн сайын самындап, суу менен жууп туруш керек (ушунун өзү эле жетиштүү болушу мүмкүн).

◆ Жабыркаган жерди кургак кармоого, ага аба киргизип, күн нурун тийгизүүгө бардык аракетинизди жумшаңыз. Ич кийим менен байпактарды тез-тез алмаштырып туруңуз (айрыкча, тердеп кеткенде). Мүмкүнчүлүк болсо, пахтадан жасалган ич кийимдерди кийип жүрүңүз.

◆ Күкүрт күлмайдасы менен чочко майынан жасалган бет майды (кремди) колдонуңуз (күкүрт күлмайдасынын 1 бөлүгүнө чочко майынын 10 бөлүгү кошулат).

◆ Курамында салицилл же ундецилен кычкылдыгы же толнафтат (**ТИНАКТИН**, 372-б.) бар бет майлар менен упалар (күлмайдалар) кол-бут манжаларынын ортосундагы жана чаптагы кычыткыны айыктырганга жардам берет.

◆ Баштагы чакалайдын оор түрүндө же кычыткы инфекциялары кеңири жайылып кеткенде жогоруда айтылган дарылоо жолдору жардам бербесе, гризеофулвин дарысын ичиңиз: чоңдор үчүн күнүнө 1 грамм, балдар үчүн 0,5 грамм (372-б.). Инфекцияны жөнгө салуу үчүн бул дарыны 1 жума же 1 ай бою ичүү керек.

◆ Бала жыныстык жактан жетилген куракка келгенде (11-14 жашында), баштагы чакалайдын көбү өзүнөн өзү жоголот. Ириңдеген, шишиген, чоң тактарды пайда кылган, коркунучтуу инфекцияларды жылуу суу (компресс) менен дарылоо керек (195-б.). Жабыркаган жердин тегерегиндеги чачтардын баарын жулуп салуу керек. Мүмкүнчүлүк болсо, гризеофулвин дарысын ичиңиз.

Кантип кычыткы инфекцияларынын алдын алууга болот?

Сары чакалай жана башка бардык кычыткы инфекциялары жугуштуу болушат (оңой тарашат). Алардын жаш балдар арасында жайылуусунун алдын алуу үчүн төмөнкүлөрдү аткаруу зарыл:

- ◆ Кычыткы инфекциясы бар баланы башка балдар менен бирге жаткырбоо керек.
- ◆ Адегенде жууп же жакшылап тазаламайынча, балдар бири биринин тарагын, кийимин же сүлгүсүн (чачыгын) пайдаланбашы керек.
- ◆ Инфекция жугузуп алган баланы дароо дарылаш керек.

ДЕНЕДЕГИ ЖАНА БЕТТЕГИ АК ТАКТАР

Түркүн түстүү чакалай бул – чекелери ачык бирок бир тилке эмес, күңүрт же ачык түстөгү майда тактарды пайда кылган, кычыткы инфекциясынын жеңил түрү. Мындай тактарды көбүнчө моюндан, көкүрөктөн жана арка белден байкоого болот. Тактар оңой эле түлөп кетиши мүмкүн, бирок кычыштырбайт жана ден соолукка анча чоң коркунуч туудурбайт.

Дарылоо:

- ◆ Күкүрт күлмайдасы менен чочко майын аралаштырып бет май жасаңыз (күкүрт күлмайдасынын 1 бөлүгүнө чочко майынын 10 бөлүгү кошулат). Даяр болгон бет майды күн сайын дененин бардык жерине сыйпай бериңиз (тактар жоголмоюнча). Же болбосо, кычыткыга каршы атайын бетмайды (крем) колдонуңуз (372-б.).
- ◆ Натрий тиосульфаты жакшы жардам берет. Бул, сүрөткө тартуучулар (фотографтар) пайдаланган гипосульфит. Алар гипосульфитти сүрөттөрүн чыгаруу үчүн колдонушат. Бир чоң кашык натрий тиосульфатын бир чөйчөк сууга эритип, дененин жогору жагына сүйкөңүз. Андан кийин терини сирке сууга малынган кебез менен арчып чыгыңыз.
- ◆ Тактар кайра чыкпашы үчүн жогоруда айтылган дарылоону ар эки жумада бирден кайталап туруу зарыл.
- ◆ Селен сульфиди (372-б.) же Уитфилд майы да жардам бериши мүмкүн.

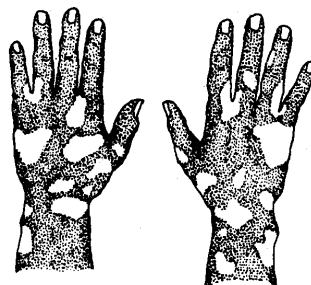
Майда ак тактардын башкача түрлөрү да болот. Аларды көбүнчө териси кара, күндө көп жүргөн балдардын беттеринен кезиктирүүгө болот. Мындай тактардын чекелери түркүн түстүү чакалайдыкына караганда анча билинбейт. Бул тактар жугуштуу эмес жана ден соолукка анча деле зыяны жок. Демейде бала чоңойгондо алар өзүнөн өзү жоголуп кетет. Самындын катуу түрүн же кир самынды колдонбой эле коюңуз, андан көрө май жакшы. Башкача дарылоонун кереги деле жок.

Бактыга жараша, ак тактардын жогоруда айтылган түрлөрүнүн бири да каназдыктын белгисин билдирбейт (элдин көбү муну билбейт). Аларды дене чымырдуулугун күчөтүүчү дарылар же витаминдер менен жогото албайсыз. Ал эми беттеги тактарды дарылоонун зарылдыгы деле жок.

САК БОЛУҢУЗ: Кээде бозомук тактар **макоопес оорусунун** алгачкы белгисин билдириши мүмкүн (191-бетти караңыз). Макоопес тактары эч качан бир тилке ак болбойт жана ийне сайганда, алардын **ооруганы сезилбейт**. Эгерде сиз жашаган жерде макоопес оорусу көп кездешсе, анда балдарды дарыгерге текшертиңиз.

АЛА (ВИТИЛИГО, ТЕРИДЕГИ АК КУБАКТАР, ТЕМГИЛДЕР)

Кээ бир адамдардын терисинин белгилүү бир жерлери өзүнүн табигый өңүн (пигментин) жоготуп жиберет. Натыйжада териде ак тактар пайда болот. Аларды көбүнчө колдордон, буттардан, беттен жана дененин жогору жагынан кезиктирүүгө болот. Теринин табигый өңүнүн мындайча өзгөрүлүшү – ала деп аталат. Ала өзү оору эмес. Бул, улгайган адамдардын чачынын агарышы сыяктуу эле нерсе. Аны дарылоонун деле көреги жок жана ага эч кандай дары жардам бербейт. Бирок теридеги ак кубактарды же темгилдерди күндүн ысыгынан коргоп жүрүш керек. Ал үчүн кубарган жерлерди кийим менен жаап же цинк кычкылынын майы менен сүйкөп алган жакшы. Ошондой эле, өң-түстүн да атайын бет майлары болот. Аларды ак тактарга сүйкөсө теринин өңү билинбей калат.

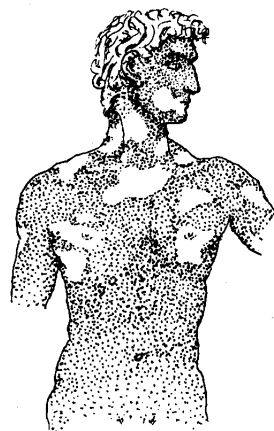

ТЕРИДЕГИ АК ТАКТАРДЫН ПАЙДА БОЛУШУНУН БАШКА СЕБЕПТЕРИ

Белгилүү бир оорулар териде алага окшоп кеткен ак тактарды пайда кылышат. Мисалы, Латын (Түштүк) Америкасында **пинта** деп аталган жугуштуу оору бар. Ал көгүш же кызыл түстөгү безетки менен башталып, денеде ак же бозомук тактарды калтырат.

Кээ бир кычыткы инфекциялары да ак тактарды пайда кылат (мурунку беттеги түркүн түстүү чакалайды караңыз).

Балдардын терисинин өңүнүн ала-була тартышы жана чачынын түсүнүн бузулушу начар тамактануудан болушу мүмкүн (көтөрөм, 113-б. же пеллагра, 114-б.).

КОШ БОЙЛУУЛУК СЕПКИЛИ

Кош бойлуу кезинде көптөгөн аялдардын бетинде, эмчегинде жана ичинин төмөн жагында зайтун (оливка) өңүндөй, кара тору тактар пайда болот. Кээде бул тактар бала төрөлгөндөн кийин өзүнөн өзү жоголуп кетет, а кээде жоголбой кала берет. Мындай тактарды бойго бүтүрбөөчү дарыларды кабыл алышкан аялдардан да кездештирүүгө болот.

Жогоруда айтылгандардын баары тең нормалдуу көрүнүш. Андыктан эч кандай оорунун же алсыздыктын белгилери байкалбайт. Дарылоонун да зарылдыгы жок.

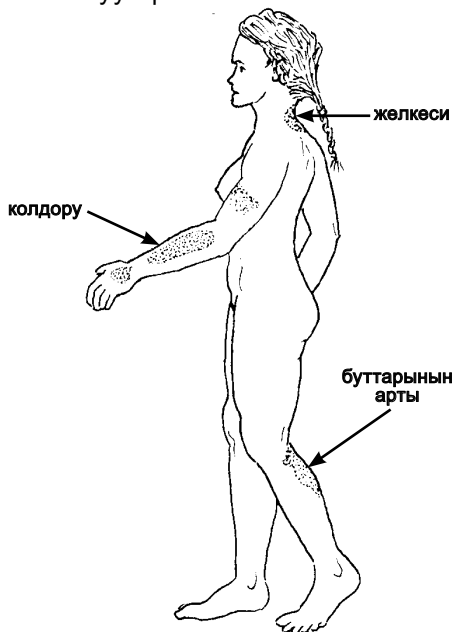

ПЕЛЛАГРА ЖАНА НАЧАР ТАМАКТАНУУГА БАЙЛАНЫШКАН ТЕРИ ООРУЛАРЫ

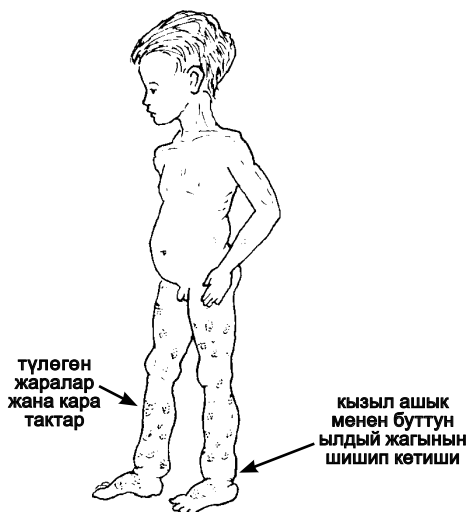
Пеллагра бул – тамакты тоё жебегендиктин же начар тамактануунун бир түрү. Ал териге, кээде тамак сиңирүү жана нерв системине терс таасирин тийгизет. Пеллагра негизинен жүгөрүнү же крахмалы бар башка азык-заттарды көп жеп, ал эми аш буурчак (төө буурчак), эт, балык, жумуртка, жашылча-жемиш жана башка дене чыңдоочу жана өстүрүүчү азык заттарды (110-бетти караңыз) аз жеген жерлерде көп кездешет.

Начар тамактануунун теридеги белгилери
(кийинки беттеги сүрөттөрдү караңыз):

Пеллагра менен ооруган адамдардын териси кургап, жарылып кетет да, жабыркаган теринин айрыкча, төмөнкүдөй жерлери күнгө күйгөн сыяктуу түлөй баштайт:

Начар тамактанган балдардын буттарына (кээде колдоруна да) кара тактар (көк ала сыяктуу) же түлөгөн жаралар чыгып, баланын кызыл ашыгы менен бутунун ылдый жактары шишип кетиши мүмкүн (113-бетти караңыз).

Булар менен бирге эле начар тамактануунун башка да белгилери кездешет. Мисалы, ичтин көөп кетиши, жамажай жарасы, тилдин кызарып оорушу, ал кетүү, тамакка болгон табиттин жоголушу, арыктоо (салмак жоготуу) ж.б. (11-бөлүмдүн 112, 113-беттерин караңыз).

Дарылоо:

◆ Пеллаграны айыктыруу үчүн аш болумдуу азык заттарды жеңиз. Адам күн сайын аш буурчак (төө буурчак), жасмык, жер жаңгак же балык, жумуртка, эжигей (сыр), тоок этин жеп турганга аракет кылышы керек. Эгерде мүмкүнчүлүк болсо, жүгөрүнүн ордуна буудайды (буудайдын баарын, даны менен) пайдаланган оң.

◆ Начар тамактануунун башка түрлөрүндө жана пеллаграны оор түрүндө витамин ичсеңиз жардам бериши мүмкүн, бирок баары бир **жакшылап тамактануудан өтөрү жок**. Витаминди колдоноордо эсиңизде болсун, анын курамында «В» витамини, айрыкча ниацин (никотин кычкылдыгы) көп болушу керек. «В» витаминин алуунун эң жакшы булагы – сыра ачыткысы.

Жакшылап
тамактанганга
чөйүн

Жакшылап
тамактангандан
кийин

Бул баланын бутундагы кара тактар менен шишиктер начар тамактангандыктын кесепети. Бала протеинге (белокко) жана витаминге бай келген азык заттарды жебестен, көбүнчө жүгөрү менен гана тамактанган.

Бала жүгөрү менен кошо аш буурчак (төө буурчак) жана жумуртка жей баштаган. Бир жумадан кийин бутундагы шишиктер менен тактардын дээрлик баары жоголду.

Бул аялдын бутунун «күйүк» сыяктуу териси – пеллагранын белгиси. Бул да жакшы тамактанбагандыктын кесепети (208-бетти караңыз).

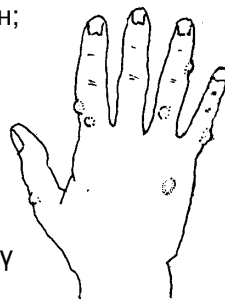
Бул аялдын бутундагы ак тактар пинта деп аталган жугуштуу оорунун кесепети (207-бетти караңыз).

СӨӨЛДӨР

Сөөлдөрдүн көпчүлүгү (айрыкча, балдарда) 3 жаштан (жылдан) 5 жашка (жылга) чейин чыгып, андан соң өзүнөн өзү жок болуп кетет. Буттун таманына чыккан, үстү жалпак келип ооруткан, сөөл сымал тактар көбүнчө – «таман сөөлдөрү» деп аталат. (Же болбосо, алар чор болушу мүмкүн; бул жөнүндө төмөндө айтылат.) Сөөлдү ар кандай вирустар козгойт. Ал эми иммунитет табигый түрдө өнүгө баштаганда, сөөл кайра жоголо баштайт.

Дарылоо:

- ◆ Сөөлдү үй шартында дарылоонун пайдасы болушу мүмкүн. Бирок күчтүү кычкылдыкты же уулуу өсүмдүктөрдү колдонбош керек, себеби алар күйүктөрдү же сөөлдөн да жаман жараларды пайда кылат.
- ◆ Кээде оорутуп жаткан таман сөөлдөрүн медициналык кызматкерге көрсөткөн жакшы.
- ◆ Эркектин кертмегине же аялдын кынына чыгып алган сөөлдөр жөнүндө 402-бетти караңыз.

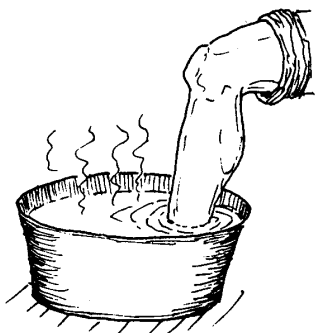
ЧОРЛОР

Чор бул – теринин катуу жана калың болуп калган жери. Ал бут кийимдер терини өйкөп ийгенден же бут манжалары бири бири менен кысылышып калгандан улам пайда болот. Чорлор катуу оорутушу мүмкүн.

Дарылоо:

- ◆ Бутту же буттагы чорду кыспаган, кенен бут кийим (же сандал) кийиңиз.
- ◆ Чорлор орутпасын десеңиз төмөнкүлөрдү аткарыңыз:

1. Бутуңузду жылуу сууга салып, 15 мүнөт отуруңуз.

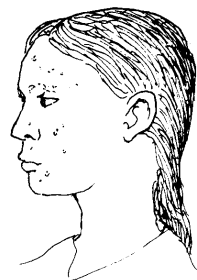
2. Өгөө же сүргүч менен чорду сүрүп, жумшартыңыз (жукартыңыз).

3. Бут кийим бутту кыспашы үчүн же манжалар бири бирине тийбеши үчүн чор болгон жерлердин тегерегине жумшак нерселерди коюп коюңуз. Бутту же манжаны жумшак чүпүрөк менен чулгап, калың орогуч жасаңыз; андан соң чор болгон жерлердин тушун кыркып алып салыңыз.

БЕЗЕТКИ ЖАНА КАРА ЫСЫКТАР

Кээде жаштардын бетине, көкүрөгүнө же арка белдерине (айрыкча, терилери өтө майлуу болсо) безетки чыгып кетет. **Безетки** бул – учтары ак, майда ириңдерди же **кара ысыктарды** пайда кылган кичинекей дөмпөктөр. Кээде алар чоңоюп кетип, оорутушу мүмкүн.

Дарылоо:

- ◆ Бетти күндө 2 жолу ысык суу менен самындап жууш керек.
- ◆ Мүмкүнчүлүк болсо, чачты эки күндө бир жууп туруш керек.
- ◆ Күн нуру теридеги безеткини тазалаганга жардам берет. Андыктан жабыркаган жерди күн нуруна тосуш керек.
- ◆ Мүмкүн болушунча жакшылап тамактанып, сууну көп ичип, жакшылап эс алуу (уктоо) керек.
- ◆ Майлуу, момдуу келген тери же чач нымдагычтарын (лосьон) колдонбош керек.
- ◆ Жатаарда спирт менен күкүрт күлмайдасынын аралашмасын бетиңизге сүртүп жатыңыз (спирттин 10 бөлүгү күкүрт күлмайдасынын 1 бөлүгүнө туура келет).
- ◆ Оор учурларда (дөмпөктөр шишип, ириң топтоло баштаса), эгерде жогоруда айтылган ыкмалар жардам бербесе, тетрациклин жардам бериши мүмкүн. Күнүнө 1 капсулдан 4 маал (3 күн), андан кийин күнүнө 2 капсулдан ичүү керек. Кээде күн сайын 1-2 капсулдан бир нече ай бою ичүүгө туура келет.

ТЕРИ ЗАЛАЛДУУ ШИШИГИ (ТЕРИ РАГЫ)

Тери залалдуу шишигин көбүнчө, күндө көп жүргөн, териси ак адамдардан жолуктурууга болот. Тери залалдуу шишиги демейде күнгө катуу урулган (какталган), төмөнкүдөй жерлерде пайда болот:

Тери залалдуу шишигинин бир нече түрлөрү болушу мүмкүн. Ал демейде берметтин түсүнө окшоп, ортосунда тешиги бар кичинекей шакек сыяктуу көрүнүп, аз-аздан чоңоё берет.

Теринин көп залалдуу шишиктери коркунучтуу эмес, эгерде аларды өз убагында дарыласа. Залалдуу шишикти операция жолу менен алып салууга болот. Эгерде өнөкөт жараңыз болсо, ал тери залалдуу шишигине өтүп кетиши мүмкүн. Андыктан медициналык кызматкерге кайрылыңыз. Түсүн өзгөрткөн (айрыкча, карарган), кансыраган, тез чоңоё баштаган кандай жара болбосун, аны сөзсүз медициналык кызматкерге көрсөтүү керек.

Тери залалдуу шишигинин алдын алуу үчүн териси ак адамдар күндөн коргонуп, дайыма баш кийимчен жүрүшү керек. Ал эми тери залалдуу шишиги менен жабыркаган, ысык күн алдында иштөөгө мажбур болгон адамдар терини күндөн коргоочу атайын бет майларды (крем) сатып алып пайдаланса болот. Мисалы, цинк кычкылынын майы (ак боёктун бир түрү) жакшы жардам берет жана анын баасы да арзан.

ТЕРИ КУРГАК УЧУГУ ЖЕ ЛИМФА БЕЗДЕРИ (ТҮЙҮНДӨРҮ)

Өпкө кургак учугун козгогон микроб кээде териге да терс таасирин тийгизип, төмөнкүдөй зыяндарды алып келет:

Тери кургак учугу демейде жай өсүп, бирок көп убакытка созулуп, бир нече айдан же жылдан кийин кайра кайталанат.

Кээде кургак учук лимфа бездерин, айрыкча, моюндагы же акырек сөөктөгү (ийин менен моюндун ортолугундагы) лимфа бездерди да жабыркатат. Лимфа түйүндөрү чоңоюп, жарылат. Алардан ириң ага баштайт. Ириңдин чыгышы убактылуу токтойт, бирок бир нече убакыттан кийин түйүн кайра эле жарылып, ириңдей берет. Демейде **лимфа бездери оорутпайт.**

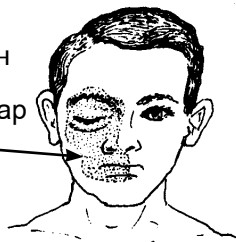
Дарылоо:

Эгерде өнөкөткө айланган ар кандай жаракатыңыз, жараңыз болсо же лимфа бездери чочуса, анда медициналык жардамга кайрылганыңыз оң. Алардын себебин аныктоо үчүн кээ бир анализдерди же тесттерди тапшырууга туура келет. Тери кургак учугун өпкө кургак учугун (180-б.) дарылагандай кылып эле дарылайт. Инфекциянын кайталануусунун алдын алуу үчүн тери жакшы болгондон кийин деле дарыларды бир нече ай бою ичип жүрүү керек.

ТИЛМЕ ЖАНА ЦЕЛЛУЛИТ

Тилме (же ыйык Антони оту) бул, катуу ооруткан, теринин күчтүү инфекциясы. Ал териде ысык, ачык кызыл, тегереги даана көрүнгөн шишик сыяктуу тактарды пайда кылат. Тактар териге бат эле жайыла баштайт. Көбүнчө беттен, мурундун тегерегинен башталат. Мунун баары акыры келип, лимфа бездеринин чочуусуна, ысытмага жана чыйрыгууга алып келет.

Целлулит дагы катуу ооруткан, теринин күчтүү инфекциясы. Ал дененин ар кайсы жерине чыгышы мүмкүн. Целлулит демейде тери бузулганда (жабыркаганда) пайда болот. Инфекция терең кетет, ал эми тактардын тегереги тилменикине караганда даана байкалбайт.

Дарылоо:

Тилме болобу, целлулит болобу дарылоону мүмкүн болушунча эрте баштаган оң. Антибиотиктерди колдонууз: пенициллин таблеткаларын (400 000 бирдикте, күнүнө 4 маал); оор учурларда прокаин-пенициллинди сайыңыз (800 000 бирдикте, күн сайын, 353-бетти караңыз). Инфекциянын бардык белгилери өтүп кеткенден кийин деле антибиотикти кабыл алууну улантма бериңиз (2 күн бою). Булардан тышкары оорутканын басаңдатуу үчүн аспириин ичип, ысык компресс басыңыз.

ЖЕЛКАБЫС (ГАЗ ГАНГРЕНИ)

Желкабыс бул жарааттын өтө коркунучтуу инфекциясы. Жарааттан боз же күрөң түстөгү, өтө сасыган суюктук бөлүнүп чыгат. Жарааттын айланасындагы териде темгил түстөгү ыйлакчалар жана жарааттын этинде аба көбүкчөлөрү пайда болушу мүмкүн. Адам жараат алгандан кийин 6 сааттан 3 күнгө чейинки аралыкта инфекция башталат. Ал тез өрчүп, бат тарайт. Эгерде дарылабаса, тез эле өлүмгө алып келет.

Дарылоо:

◆ Жарааттын оозун мүмкүн болушунча кененирээк ачыңыз. Кайнатылган мелүүн суу менен самындап жууңуз. Жарааттын өлүк эттерин тазалап, алып салыңыз. Эгерде мүмкүнчүлүк болсо, жараатты суутек өтө кычкылы менен ар бир 2 саат сайын тазалап туруңуз.

◆ Ар бир 3 саат сайын пенициллин дарысын (1 000 000 бирдикте) денеге сайып бериңиз (мүмкүн болсо, кристаллин сайыңыз).

◆ **Аба кирип туруш үчүн жараатты ачык калтырып, медициналык жардамга кайрылыңыз.**

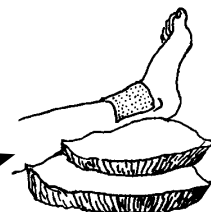
КАН АЙЛАНУУНУН НАЧАРЛАШЫНАН УЛАМ ПАЙДА БОЛГОН ТЕРИ ЖАРАЛАРЫ

Тери жараларынын же денедеги ачык, чоң жаралардын пайда болушунун көптөгөн себептери бар (20-бетти караңыз). Ошентсе да, улгайган адамдардын кызыл ашыгындагы өнөкөт жаралар (айрыкча, вена варикозу менен ооруган аялдарда) көбүнчө кан айлануунун начардыгынан болот. Мындайда кан буттар аркылуу тез жана жетиштүү өлчөмдө айланбай калат. Жаралар аябай чоңоюп кетиши мүмкүн. Ал эми жаранын айланасындагы тери кара-көк тартып жылтырайт жана аябай жука болуп калат. Көбүнчө буттар шишийт.

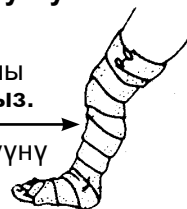
Дарылоо:

◆ Бул жаралардын айыгышы көпкө созулат. Ошондо да, эгерде жакшы кам көрүлсө гана. Бутту мүмкүн болушунча тез-тез **өйдө көтөрүп**, уктаганда жаздыкка коюп укташ керек. Бир күндө ар бир 15 же 20 мүнөт сайын бутту өйдө көтөргөн калыпта эс алуу керек. **Сейилдөө (жөө басуу) кан айланууга жардам берет, бирок бир жерде тура берүү же бутту салаңдатып, ылдый таштап отуруу зыян.**

◆ Жарага бир аз туз кошулган суу менен ысык компресс басыңыз (1 литр кайнак сууга 1 чай кашык туз кошосуз). Жараны стерилденген даки же таза чүпүрөк менен жаап, **таза кармаңыз.**

◆ Вена варикозун чоюлгуч байпак же таңгыч менен ороп коюш керек. Бул иш-чараларды жана бутту өйдө көтөрүп жүрүүнү жара айыккандан кийин деле уланта бериш керек. Жаңыдан айыгып келе жаткан назик жараны тырмап алып, аны кайра жабыркатуудан сак болуңуз.

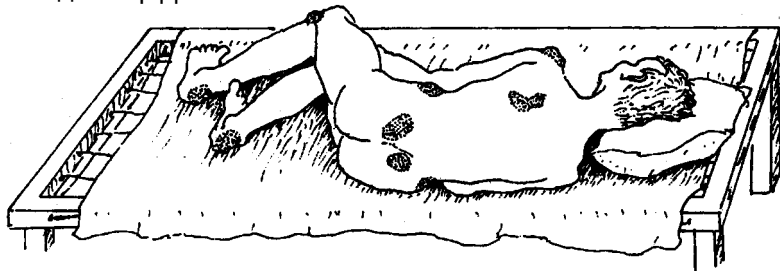

◆ Жараларды бал же шекер менен дарыласа да жардам бериши мүмкүн (214-бетти караңыз).

Тери жараларынын алдын алуу үчүн – адегенде вена варикоздоруна кам көрүңүз (175-бетти караңыз).

ЭТ ОЮЛУУ (ТЕРИ ЖООРУУСУНАН ПАЙДА БОЛГОН ЖАРАЛАР)

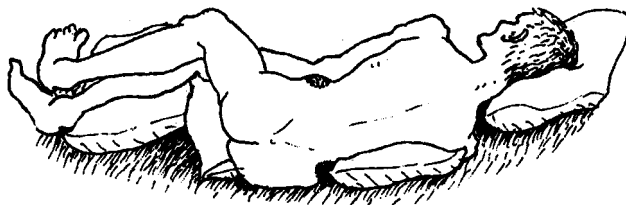
Мындай өнөкөт, ачык жараларды бир калыпта жатып, бирок башка жагына оодарыла албаган бейтаптардан, айрыкча, аябай арык жана алсыз, оорулуу, улгайган адамдардан кездештирүүгө болот. Жаралар дененин сөөктүү (урунттуу) жана шейшептин терини кысып калган жерлерине чыгат. Аларды көбүнчө жамбаштан, арка-белден, ийинден, чыканактан же буттардын ылдый жагынан кездештирүүгө болот.

Эт оюлуу жөнүндө толук маалымат алуу үчүн «*Айыл жериндеги майып балдар*» аттуу китептин 24-бөлүмүн караңыз.

Кантип эт оюлуунун алдын алууга болот?

- ◆ Бейтапты саат сайын оодарып, жаткан калыбын өзгөртүп туруш керек (чалкасынан, көмкөрөсүнөн же кырынан жаткызыңыз).
- ◆ Күндө жуунтуп, терисин балдардын майы менен сүртүш керек.
- ◆ Шейшеп менен жаздыктын жумшагынан коюп, аларды күн сайын алмаштырып туруу зарыл. Эгерде шейшеп-жууркандары кусуудан, заара кылуудан же башка нерседен улам булганса, анда аларды дароо алмаштырган оң.
- ◆ Сөөктүү жердеги тери азырак жооруш үчүн алдына жаздык коюп коюңуз.

- ◆ Жабыркаган адамды мүмкүн болушунча жакшы тамактандырыңыз. Эгерде тамакты жакшы ичпесе, анда кошумча витаминдер жана курамында темири бар таблеткалар жардам бериши мүмкүн (118-бетти караңыз).
- ◆ Катуу, өнөкөт оорусу бар баланы энеси тизесине алып карашы керек.

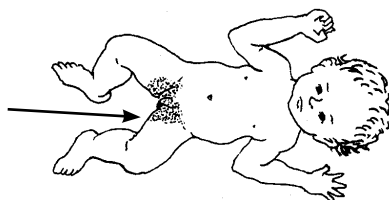
Дарылоо:

- ◆ Жогоруда айтылгандардын баарын аткарыңыз.
- ◆ Жараларды жумшак самын, кайнатылган мелүүн суу менен күн сайын 3 маал жууп туруңуз. Жарааттын өлүк эттеринин баарын этияттап кесип, алып салыңыз. Жараатты кайнатылган мелүүн суу менен жакшылап чайкаңыз.
- ◆ Инфекцияга туруштук берип, айыгууну тездетиш үчүн жараны бал, шөкөр же коюу куюмы (меласса) менен толтуруңуз (бал менен шөкөрдөн жасалган дары майды колдонгон жакшы). Жараны күнүнө жок дегенде 2 жолу тазалап, жогоруда айтылгандарды толтуруп туруу маанилүү. Эгерде бал же шөкөр жарадан чыккан суюктукка туруштук бералбаса, анда алар микробдорду өлтүрбөй, кайра өздөрү аларга азык болуп беришет.

ЫМЫРКАЙЛАРДЫН ТЕРИ ООРУЛАРЫ

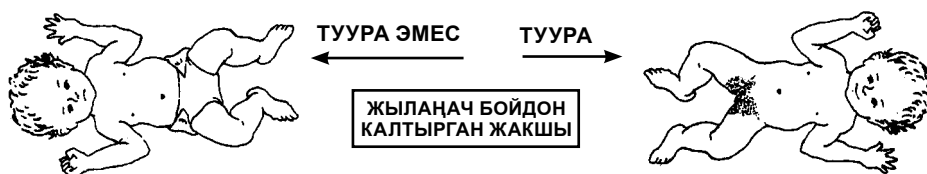
Жалаяк исиркеги

Ымыркайдын эки бутунун ортосундагы же көчүгүндөгү кызгылт тактардын пайда болушу анын жалаяктын ичине же жаткан жерине заара кылып коюшунан улам болушу мүмкүн.

Дарылоо:

- ◆ Ымыркайды күн сайын жылымык суу, жумшак самын менен жууп, абдан жакшы кургатыңыз.
- ◆ Исиркектерди дарылоо же алардын алдын алуу үчүн ымыркайды чечиндирип (жылаңач бойдон), күнгө жаткыруу керек.

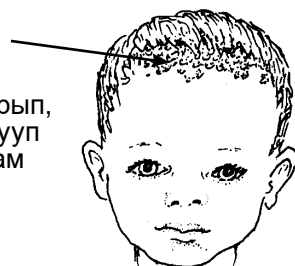

◆ Эгерде жалаяк колдонсоңуз, аларды тез-тез алмаштырып туруңуз. Жалаяктарды жуугандан кийин, сууга бир аз сирке суу (уксус) кошуп чайкаңыз (аларды кургатып, үтүктөөнү да унутпаңыз).

◆ Талкты (талк күлмайдасын) колдонбой эле койгон жакшы. Эгерде колдонгунуз келсе, анда исиркектер жоголгондон кийин колдонуңуз.

Какач (Себоррея, ак куп)

Какач бул – ымыркайдын башында пайда болуучу, майланышкан, саргыч түстөгү карт. Көбүнчө тери кызарып, дүүлүгөт. Какач көбүнчө ымыркайдын башын тез-тез жууп турбагандыктан же башын жаап жүрө бергендиктен улам пайда болот.

Дарылоо:

- ◆ Ымыркайдын башын күн сайын жууп туруш керек. Мүмкүнчүлүк болсо, медициналык самын менен жууңуз (371-бетти караңыз).
- ◆ Какач менен карттардын баарын этияттап тазалаңыз. Карттар менен кабырчыктарды жумшартып алыш үчүн адегенде ымыркайдын башын жылымык сууга малынган сүлгү менен ороп коюңуз.
- ◆ Башына аба жана күн нуру тийип туруш үчүн ымыркайды жылаңбаш алып жүрүңүз.

БАЛАГА БАШ КИЙИМ
КИЙГИЗБЕЙ, АНЫ
ЖЫЛАҢБАШ АЛЫП
ЖҮРҮҢҮЗ (БИРОК КҮН
ӨТҮП КЕТҮҮДӨН ДА
САКТАҢЫЗ).

◆ Эгерде инфекциянын белгилери байкалса, анда аны тери ириң жарасын дарылагандай кылып дарылаңыз (202-бетти караңыз).

КҮНЧ (САРГАРТ, КӨЗ ЖАРА, ЭКЗЕМА, МАЙДА ЫЙЛААКЧАЛАРЫ БАР КЫЗЫЛ ТАКТАР)

Белгилери:

- Кичинекей балдарда: беттерине, кээде колдоруна жана манжаларына кызыл тактар же бүдүрлөр чыгат. Бүдүрлөр суюктук бөлүп чыгарган (жарылып, ичинен суюктук бөлүнүп чыгат) майда жаралардан же ыйлаакчалардан турат.
- Чоң балдар менен өспүрүмдөрдө: демейде күнч кургак болот жана аны көбүнчө тизелердин артынан, чыканактын ички бетинен кездештирүүгө болот.
- Күнч инфекцияга окшоп башталбайт, ал көбүнчө аллергиялык реакцияга окшош болот.

Дарылоо:

- Бүдүрлөргө муздак компресс коюңуз.
- Эгерде инфекциянын белгилери күчөй берсе (88-б), аны теринин ириң жарасын дарылагандай кылып дарылаңыз (202-б.).
- Тактарды күн нуруна тосуңуз.
- Оор учурларда кортизон же кортико-стероид бет майларын колдонуңуз (371-бетти караңыз) же кара май жардам бериши мүмкүн. Медициналык жардамга кайрылыңыз.

КАРТТАНМА ЧАКАЛАЙ

Белгилери:

• Үстүн ак же күмүш түстүү кабырчыктар баскан, теридеги кызыл же көгүлтүр-боз түстөгү, калың, катуу тактар. Аларды көбүнчө сүрөттө көрсөтүлгөн жерлерден кездештирүүгө болот.

• Тактар көпкө чейин кетпейт же кайра чыгышы мүмкүн. Бул инфекция эмес, андыктан коркунучсуз.

Дарылоо:

• Жабыркаган терини күндүн нуруна тосуу көбүнчө жакшы жардам берет.

• Кээде туздуу сууга (же мухитке, деңизге) түшүп, жуунуу да пайдалуу.

• Медициналык жардамга кайрылыңыз. Дарылоо узакка созулушу мүмкүн.

